

گونه‌شناسی هنر شهری در منظر شهری هند*

فرونش مخلص**

چکیده

هنر شهری، سبک هنری مستقلی است که توسط هنرمندان در زندگی شهری در سطح شهر اجرا می‌شود. این هنر خیابانی با بیان فرهنگ یک ملت، در حوزه هنرهای تجسمی، معماری و شهرسازی استفاده می‌شود. هنر شهری در هند با مکان یا همان فضای عمومی شهر مشخص می‌شود. به نظر می‌رسد که هنر شهری در فضاهای عمومی هند، تابع زمینه بومی و مذهبی آن است و این هماهنگی سبب هویت بخشی به آن شده است. آمیزش ادیان مختلف و نیز رفتارها و آیین‌های متفاوت، بخش اعظم و اصلی تشکیل دهنده زندگی اجتماعی در هند به شمار می‌روند. شاخص‌ترین سمبل گروه‌های مذهبی، که تجلی باورهای مردم است؛ مجسمه و نوع چیدمان و آرایش فضایی است که به آنها معنایی فراتر از زیبایی کمی و تزیینی می‌دهد. این هنرها، هر کدام معرف آیین خاصی در هند و پاسخگوی بخشی از نیازهای فرهنگی و آیینی جامعه خود است.

هدف اصلی در پژوهش حاضر، بیان مبانی و مفاهیم مذهبی و آیینی متبلور در هنر شهری هند است که در دوران حیات خود، تفکرات آیینی متفاوتی در آن جلوه‌گر بوده است. در این مقاله سعی بر آن است که با بررسی نمونه‌های مشاهده شده و منتخب در هند و بررسی مصادیق فرهنگی-آیینی در آن، بدین مفهوم تأکید شود که هدف اصلی و میراث موجود در هنر شهری، ریشه در تفکرات آیینی مردم این سرزمین دارد. پیوند گسترده مردم هند با مذهب و فرهنگ‌های برآمده از آن، نیازهای روحی و فیزیکی ساکنان آن را برآورده می‌سازد و همین امر باعث بقا و تداوم آن در طول زمان و شاخص شدن آن به صورت مجموعه‌ای وحدت یافته از هنر شهری شده است. به کمک بازشناسی ساختار هنری هند در منظر شهری می‌توان به دسته بندی درستی از جنبه‌های کارکردی و زیبایی این هنر در منطقه شهری هند دست پیدا کرد.

واژگان کلیدی

هنر شهری، هنر عمومی، هند، هنر محیطی، فضاهای عمومی.

*. این مقاله برگرفته از طرح تحقیقاتی "تأثیر متقابل هنر ایران و هند" و برداشت‌های میدانی سفر مطالعاتی آن در سال ۱۳۹۱ است که در مرکز پژوهشی نظر انجام شد.

** فرونش مخلص، کارشناس ارشد معماری منظر دانشگاه تهران، نویسنده مسئول ۰۹۳۵۸۶۸۳۹۸۱

farnooshmoghles@gmail.com

مقدمه

تحلیلی و کتابخانه‌ای به بررسی مفهوم هنر شهری پرداخته و برای ارائه و تفسیر نمونه موردی از مطالعات میدانی استفاده شده است.

هنر عمومی

مفهوم "هنر عمومی" با "فضای عمومی"، به صورت یک زمینه مشترک که مردم فعالیت‌های عملکردی و آیینی را با هدف انسجام و همبستگی جامعه، در آن انجام می‌دهند، ارتباط زیادی دارد. قرارگیری هنر عمومی در زمینه و جامعه شهری، موجب اعطای معانی زیباشناختی، اجتماعی و عملکردی به آن می‌شود. در زمینه هنر، فضای عمومی شامل گونه‌هایی متعدد از فضاها می‌شود که مردم در آنها زندگی و کار می‌کنند و اوقات فراغت خود را می‌گذرانند (مرادی، ۱۳۸۶). هنر عمومی، شامل فعالیت‌های پر معنایی است که در سطح شهر با سرمایه‌گذاری عمومی یا توسط اشخاص شکل گرفته و مورد توجه عموم است و با هدف روشن و در قالب فعالیت‌های عمومی شهر نمودار می‌شود. "هنر شهری" به عنوان فعالیتی تلفیق شده با فضای شهری، "هنر محیطی" است که در ارتباط با فضای شهر، گونه‌های مختلفی از هنر عمومی را در رابطه تنگاتنگ با محیط با مردم به نمایش می‌گذارد. و هر یک از شاخصه‌های این هنرها در طول زمان به قسمتی از فرهنگ بصری آن محیط، تبدیل خواهند شد (Casanovas, 1994).

هنر شهری

نمونه‌های هنر شهری، در تمدن‌های مختلف، با یکدیگر تفاوت دارند، با این حال در همه نمونه‌های آن، تلاش انسان برای آراستن محیط، کمال بخشیدن به فضا و زیباسازی آن بوده است (منصوری، ۱۳۸۹). هنر شهری، شیوه‌ای است که به بیان رویدادهای فرهنگی، اجتماعی، مذهبی و سیاسی در گذشته با عنوان هنر خیابانی شهرت داشت و در اواخر قرن ۲۰ میلادی به عنوان یک جنبش هنری مورد استقبال قرار گرفت. اکنون به عنوان یک شاخه هنری مستقل معرفی می‌شود. هنر شهری در واقع گالری آزاد از آثار هنرمندان شهری است که شیوه‌های گوناگون هنری مانند نقاشی، گرافیک، تصویرسازی، نقش برجسته و مجسمه‌سازی را شامل می‌شود و در زمینه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، تاریخی، مذهبی و آیینی و تبلیغاتی با شهروندان ارتباط برقرار می‌کند. "هنر شهری"، توسعه یافته "هنر خیابانی" است که به طور خاص در فضاهای عمومی صورت می‌گیرد. آثار هنر شهری، نمودی از بیان گرافیکی فرهنگ و سنت یک ملت است و در قالب نقاشی‌های دیواری، مجسمه و یا پوستر بیان می‌شود (Strike, 2005: 20). در این هنر، میادین، بزرگراه‌ها، پیاده‌روها و تقاطع‌های شهری به عنوان بوم برای هنرمندان تلقی می‌شود که در آن به صورت موقت و در بازه‌های زمانی کوتاه و بلند، تصاویر هنری را در مناظر شهری ایجاد می‌کنند. مناظر هنری خلق شده در سطح شهرها پاسخگوی خلاقیت هنرمندان در مقیاس آزاد و

تعریف هنر، شکل معینی از آگاهی اجتماعی و هدفش انعکاس درست و همه جانبه واقعیت است برای رسیدن به مقصود و تعالی که راه بسیار پر پیچ و خم و دشواری را طی کرده است (زی‌من‌کو، ۱۳۷۸: ۹). آنچه موجب تکامل هنرهای شهری شده، خلق تصویرهایی است که شباهت تام به واقعیت داشته باشند. از این‌رو که مخاطب عام دارند و در گذر شهر و زندگی روزمره دیده می‌شوند. هر اثر هنری از یک لایه بازنمایی تشکیل می‌شود که نماینده جنبه‌ها و عناصر عینی در اثر هنری است و این لایه اگر واقعیت را به درستی و وفادارانه در خود منعکس کند، حاوی مضامینی از متنوع‌ترین پدیده‌های طبیعی و اجتماعی خواهد بود (همان: ۱۳). بر این اساس، برای هر شهر تصویر و سیمایی کلی موجود است و با تصویری که اشخاص مختلف دیگر از آن در ذهن دارند، کاملاً مطابقت نمی‌کند و چندین تصویر از هر شهر موجود است. هر کدام از تصاویر در ذهن شمار زیادی از ساکنین آن به وجود آمده و این تصاویر می‌توانند نمادین و تشبیهی باشند. استفاده از نوآوری‌های عجیب، ساده‌سازی و طرح‌پردازی در فضا، شکل‌ها و در آرایش بناها، تأکید شدیدی بر معانی رنگ و تمثیل‌هایی در قالب مجسمه‌ها، برداشت‌های معینی از جهان است و نمی‌توان منحصرأ این برداشت را به بی‌اطلاعی از حقیقت‌های علمی یا غفلت از مشاهده طبیعت نسبت داد. دلیل اصلی و واقعی به تأیید زیبایی‌شناسی، برداشت‌های معینی از جهان و جداسازی جهان گناه‌آلود خاکی توسط هنرمندان از جهان مطلوب آسمانی است که از یکپارچگی بصری و ساختاری این مجموعه تصاویر و ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مناظر شهری، محیط شهری با تعریف فلسفی خاص آن به وجود می‌آید. در واقع این هنرها در هر جامعه‌ای، شناسه یک شهر با فرهنگ‌ها و عقاید خاص خود به شمار می‌آیند. این جستار در پی این است که با بیان مفاهیم و مبانی هنر شهری و بررسی نمونه‌های موردی، بر این اصل تأکید نماید که هنر شهری در فضاهای عمومی هند، تابع زمینه بومی و مذهبی آن است.

فرضیه

هنر شهری در هند، بیانگر نقش هنر در شکل‌گیری زیبایی‌شناسی محیطی و تبلور فرهنگ و آداب و رسوم در این کشور است. این هنر تابع زمینه بومی بوده و ریشه در باورهای آیینی و مذهبی مردم دارد و هیچ‌گاه به عنوان هنری مستقل مطرح نبوده است.

روش تحقیق

این مقاله حاصل سفر پژوهشی نگارنده به سرزمین هند است. تحقیق در این مقاله به شیوه کتابخانه‌ای و میدانی است و نتایج آن به صورت توصیفی و تحلیلی است. در این پژوهش به منظور شناخت هنر شهری و جایگاه آن در منظر شهری، با استفاده از روش

ریاضی را نزد مهندسان داشته است. این هنر در خدمت آیین و مذهب بوده و در معابد، فضاهای شهری و عرصه‌های عمومی شهر تبلور یافته است. بار اصلی طراحی شهری در هند را هنرهای شهری به دوش می‌کشند که تصاویر مذهبی و سمبلیک آن نشان از تمرکز نیروی روحی دارد و محو در هستی مطلق است. بنابراین هیاکل انسانی با حالت‌های مختلف آنان در مجسمه‌سازی و نقاشی هندی، تقلید از طبیعت نیست بلکه نموداری از دنیای دیگر و سلطهٔ باشکوه و آرامش‌بخش جهان درون به دنیای برون است (همان : ۲۱۸). در چارچوب نظری هنر شهری، هنری که تنها عینیت و زیبایی آن مد نظر باشد، شناخته نمی‌شود، بلکه با حیات مفهومی و تاریخی و اعتقادی آن نزد ساکنین هند معنا می‌یابد. بقا و تداوم آثار هنری، روایت فرهنگی، آیینی و شرایط اجتماعی حاکم در منطقه شهری هند است. گسترش هنر شهری در شهرهای هند بیانگر نقش هنر در شکل‌گیری زیبایی‌شناسی محیطی و تبلور فرهنگ و آداب و رسوم در این کشور است. مجموعه‌ای از تصاویر با هویت‌های مستقل که هر کدام منشأ تاریخی، کاربردی و فرهنگی مستقل دارند. هنر شهری به عنوان یکی از عوامل شکل دهنده منظر شهری در سایر کشورها نیز دیده می‌شود، و حیات آنها نشان از معانی و مفاهیم فرهنگی، تاریخی و آیینی آنها دارد. در کشور هند، هر جا که طبق اصول و قوانین، "فضاهای عمومی" را به "مکان" تبدیل کند و هدف و کارکرد مشخصی داشته و جوابگوی یک سری فعالیت‌های مردمی و شهری باشد، بستر هنر شهری قرار می‌گیرد. اما به طور مشخص‌تر آنچه از هنر شهری هند در این مقاله مد نظر است، هنرهای تجسمی است که جنبه آیینی داشته، در مورد جهان و حقایق آن تصویرگری می‌شود، از محتوایی مذهبی و اعتقادی برخوردار است و زندگی ماورایی را با مضامین خاص آن روایتگری می‌کند. این هنرها توسط شهروندان معتقد و مذهبی خلق می‌شود و گونه‌های هنری آن بیشتر چیدمانی از مجسمه و گل‌آرایی است.

دسته‌بندی هنر شهری در ابعاد منظر شهری هند

تحلیل این هنرها براساس برداشت‌های میدانی، در سه فاکتور زمانی، مدیریتی و موضوعی قابل بررسی هستند و در زیر مجموعه‌های ریزتری از این سه فاکتور تحلیل و تفسیر می‌شوند. آمیزش مذاهب متفاوت در هند با تظاهرات آیینی متفاوت، بخش اعظم و اصلی تشکیل‌دهنده زندگی اجتماعی در هند است که زندگی اجتماعی پیوسته و پر شکوهی را به ارمغان آورده است. هنر شهری در هند به یکی از سیاست‌های مهم در خلق مناظر شهری پویا و متنوع تبدیل شده و علاوه بر جنبه تبلیغاتی ارزان قیمت، جنبشی هنری، برای بیان مذهب، آیین و فرهنگ هند تلقی می‌شود.

بازه زمانی

هر اثر، در فضاهای شهری و عرصه‌های عمومی، به تناسب نوع کارکرد آن از لحاظ زمانی، بازتاب‌هایی دایمی و موقت خواهد داشت

نیازهای اجتماعی شهروندان و بیان هنری فرهنگ جامعه است. در کشور هند، بحث هنر شهری بسیار گسترده و در سه دسته کلی هنر قبیله‌ای، سنتی و هنر شهری قابل دسته‌بندی است. در هنر قبیله‌ای آثار هنری بیشتر به صورت نقاشی و با قدمتی طولانی است. هنر سنتی، ترکیب هنری مجسمه و نقاشی برای بیان سمبلیک آیین و اعتقادات جامعه زیستی و برگرفته از نقاشی‌های روستایی است. اما هنر شهری که همان هنر مدرن در محیط‌های عمومی و باز است، نمود فرهنگی- آیینی هند است و یک وسیله ارزان قیمت تبلیغاتی که مناظر متنوع شهری را در بازه‌های زمانی مختلف به نمایش می‌گذارد.

جایگاه هنر شهری در منظر شهری

هنر شهری، توسط شهروندان و در فضاهای عمومی شهر اتفاق می‌افتد. بحث هنر شهری متوجه عرصه‌های عمومی و فضاهای کیفی شهر است و توسعه هنرهای شهری براساس معیارهای کیفی در شهر اتفاق می‌افتد (بهشتی، ۱۳۸۹). فضاهای عمومی، عرصه‌هایی هستند که زندگی شهری در آن جریان دارد و مکث نیز اتفاق می‌افتد. این عرصه‌ها با مقیاس‌های متفاوت و در پهنه‌های شهری و متناسب با زمینه فرهنگی، اجتماعی و مذهبی آنها شکل می‌گیرد، این هماهنگی موجب هویت‌بخشی آن می‌شود. عرصه‌های عمومی شهر به تبعیت از تقاضای بصری جامعه پدید آمده و مقیاس و کیفیت آن توسط مردم ادراک می‌شود و منعکس کننده معماری فضای شهری است که تقاضای زندگی مردم با سطح فرهنگی- مذهبی خاص خود را پاسخ می‌دهد. نمونه‌های هنر شهری در هر جامعه‌ای با اشکال فرهنگی- مذهبی مختلف با یکدیگر تفاوت دارد و دارای یک کیفیت محوری است. مبنای اصلی آن، حیات و روح شهر، بنا و انسان‌های آن جامعه است. در واقع هنر شهری در این جوامع، کیفیتی است که در ماجرای زندگی انسان‌ها و با درک آنها از این کیفیت صورت می‌گیرد و برای فهم کامل این نوع کیفیت باید از پیش داورهای علمی - همه چیز دارای یک دلیل منطقی و واقعی است- فایق آمد و با درک نیروهای درونی و الگوسازی‌های ماورای دنیای عینی به تبیین آن پرداخت.

فلسفه هنر در منظر شهری هند

هند سرزمین نژادها، زبان‌ها و آداب و رسوم مختلف است. در سرزمین عجایب، همواره یک اتحاد عظیم و اساسی وجود داشته و وابسته به سیستم تقسیم طبقاتی، حقایق روحانی، ادبیات و فرهنگ مقدس آبا و اجدادی آنان است (وزیری ۱۳۳۷ : ۲۰۴). هنر غالب در هند، تجسمی^۲ است که جهان و حقایق آن را به تصویر می‌کشد، دارای محتوایی مذهبی و اعتقادی است و زندگی ماورایی را با مضامین خاص آن روایتگری می‌کند. هنرمند هندی خود را پیشه‌وری مؤمن می‌داند که افتخار خدمت به معبد یا دربار را داشت. این هنرمند بایستی به رموز حرفه خود آشنایی کامل داشته باشد و قوانین آن را فرا بگیرد. در واقع قوانین هنری نزد هنرمندان هندی مقام فرمول‌های

نوع سازماندهی فضاهای شهری، می‌توان در سه دسته موضوعی: نمایشی، آیینی و محیطی مورد بررسی قرار داد.

که بسته به این دو بازتاب سیمای شهر، شکل می‌گیرد.

فاکتور مدیریتی

لازمه ماندگاری هر اثر هنری در هر موقعیت و مکانی، شیوه مدیریت و برنامه‌ریزی است که اهداف مورد نظر آن را ساماندهی کند. هنر شهری در هند را می‌توان در سه دسته خصوصی، عمومی، دولتی بررسی کرد. عموم آثار هنری در هند تحت تأثیر مدیریت خصوصی و عمومی هستند. در کشوری مانند هند، بیشتر فعالیت‌های مردمی و گروهی، مذهبی هستند و با نیروهای مردمی و سیستم‌های مدیریت داخلی اداره می‌شوند و نقش مدیریت دولتی در آن بسیار کم‌رنگ است.

فاکتور موضوعی

آثار هنری در هند را با توجه به تاریخچه فرهنگی و مذهبی آن و

جدول ۱. دسته‌بندی بازه زمانی در هنر شهری هند. مأخذ: فرنوش مخلص.

Table 1. Categorizing time periods in urban art of India. Source: author.

بازه زمانی: دائمی - موقتی
دائمی: در زمان نامحدود، در مکانی مشخص و با هدفی ثابت باعث ایجاد تشکلهای گروهی هدفمند می‌شود و عناصر تشکیل‌دهنده یک شهر به تبعیت از عناصر غالب شروع به شکل‌گیری می‌کند.
موقتی: در زمان و مکانی مشخص، هنر شهری با حضور مردم شکل می‌گیرد و هدفی مشخص و از پیش تعیین شده دارد.

جدول ۲. دسته‌بندی فاکتور مدیریتی در هنر شهری هند. مأخذ: فرنوش مخلص.

Table 2. Categorizing the management factor in urban art of India. Source: author.

مدیریتی: خصوصی - عمومی - دولتی
خصوصی: مراسم آیینی در بازه زمانی دائمی، اغلب تحت مدیریت یک نفر خاص اداره می‌شود
عمومی: مراسم آیینی در بازه زمانی موقت قرار دارند و به یک دلیل مشترک اجتماعی و با تشکیل گروه‌های مردمی شروع به شکل‌گیری می‌کنند.
دولتی: با نظارت مستقیم دولت، فعالیت‌های هنری شروع به کار می‌کند و برنامه‌ریزی آن زیر نظر متخصصان اجرایی دولت است.

جدول ۳. دسته‌بندی فاکتور موضوعی در هنر شهری هند. مأخذ: فرنوش مخلص.

Table 3. Categorizing the subject factor in urban art of India. Source: author.

موضوعی: هنر نمایشی - هنر آیینی - هنر محیطی، مردمی
نمایشی: روایتگر بخشی از مذهب و آیین مورد قبول جامعه، با حضور مردم و انجام نمایش‌های آیینی است. مثال: رقص آیینی در جشن عروسی شیوا.
آیینی: انجام عملیات زیارتی، نشانه‌های مذهبی و اعتقادی که به عنوان سمبل در مکانی مشخص وجود دارد و موجب شکل‌گیری مکان‌های عمومی با هدف انجام فرایض آیینی می‌شود. مثال: جشن کریشنا در معبد کریشنا.
محیطی-مردمی: اولین گام در هنر شهری هند، عمومیت‌دادن هنر محیطی براساس اصولی است که این هنر، با میزان احساس مردمی که در این زمینه سرمایه‌گذاری کرده‌اند، وضعیت بهتری می‌یابد در افکار عمومی، برنامه‌ریزی اجرایی برای شکل‌دادن به هنرهای شهری کاری بی‌روح و تکنیکی است. روشی که این اجزا در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، ناخودآگاه و برخاسته از فعالیت‌های خودجوش مردم در محیط‌های شهری است. مثال: مراسم آیینی مردم در ساحل رودخانه گنگ در بنارس.

نور شمع، به محل‌های عبادی و زیارتی تبدیل شده‌اند. این معابد در سطح شهرها پراکنده‌اند، اما عموم کاربری آنها همان معابد درختی در مقیاس‌های محله‌ای است. این معابد از لحاظ فضایی و محل قرارگیری آن، جزو معابد دائمی هستند. در این مکان‌ها فقط مراسم دعا به صورت انفرادی و خصوصی انجام می‌شود و مدیریت مشخص و ثابتی ندارد (تصویر ۳، ۴، ۵).

جشن شیوا (میوار فستیوال)

علاوه بر معابد دائمی و مراسم روزانه مذهبی، مراسم آیینی در بازه زمانی موقت و مکان‌های مشخص با تشکیل گروه‌های مردمی و به دلایل مشترک اجتماعی در مقیاس فرمانطقه‌ای شروع به شکل‌گیری می‌کند. این مراسم آیینی مجموعه الگوهایی از رویدادهای مذهبی در هند هستند که از تکرار آنها هویت فضایی مورد نظر برای تشکیل یک فضای زنده و پویا حاصل می‌شود. از جمله این مراسم جشن سالیانه شیوا، جشن رنگ، موسیقی و شادی در ساحل رودخانه ادیپور است که فضایی موقتی و زنده را به وجود می‌آورند و تجلی روح مذهبی و آیینی مردم هند هستند. مردم با پوشیدن لباس‌های نو و رنگارنگ با نواختن موسیقی سنتی، عروسک‌های بزرگ و کوچک از شیوا و همسرش آراسته به لباس‌های رنگی و زیورآلات را در مسیری از شهر تا حاشیه رودخانه ادیپور همراهی می‌کنند.

این کارناوال نمونه‌ای از هنرهای نمایشی - آیینی است که به روایتی از زندگی شیوا می‌پردازد. کیفیت فضایی، زیبایی و حیات پرابهت جشن شیوا و سایر اعیاد مردم هند از زبان‌های عمومی و هم‌رنگی نشأت می‌گیرد و موجب الگوهای پرمایه و حیات‌بخش از روزگاران گذشته تا به حال شده و هنرآفرینی زیبایی در حاشیه رودخانه شهر ادیپور است (تصویر ۶ و ۷).

بررسی گونه‌های هنر شهری در نمونه‌های منظر شهری هند معابد درختی (body tree)

در این معابد، طبیعت در خدمت مذهب قرار دارد و جلوه‌گاهی از آیین هندی است که در فضاهای مختلف شهری و مقیاس‌های کوچک در عرصه‌های عمومی به کار گرفته شده‌اند. این معابد نمونه بارزی از هنر آیینی در هند است که در زمانی نامحدود و مکانی مشخص برای مقیاس‌های محله‌ای و کوچک در شهر ایفای نقش می‌کند. معابد درختی مدیریت ثابت و تعیین شده‌ای ندارند و فقط در زمان اجرای مراسم نیایش در معبد توسط روحانی آن مدیریت شده و عموم کارهای آن به صورت مردمی و خود جوش انجام می‌شود (تصویر ۱ و ۲). این معابد، شامل درخت و تندیس‌های خدایان وابسته به آن، در زندگی روزمره مردم امری طبیعی و اعتقادی است. اما از دیدگاه ما چون با پیکره‌های خدایان، درخت، گل‌های مقدس و رنگ‌های نمادین سر و کار دارد، به عنوان هنر تلقی می‌شود.

معابد دیواری

قرارگیری مجسمه در بدنه‌های شهری به عنوان معابد دیواری، انقلاب و فضای تازه‌ای را در شهرهای هند ایجاد کرده که جدای از زیبایی یک شهر و حظ بصری شهروندان، در ارتقا و معرفی سطح فرهنگی و آیینی یک جامعه بسیار تأثیر گذار بوده و گونه‌ای از هنر شهری را به وجود آورده که بدون طراحی و برنامه‌ریزی برای ساخت یک بدنه شهری، خاص کشور هند و معرف نمادهای آیینی این کشور است. هنری که تقلیدپذیر نیست و لازمه درک هویت آن، قرارگیری در بسترش است. در شهرهای هند علاوه بر ساختمان‌های عجیب و اغراق‌آمیز و طرح‌پردازی‌های نمادین، فضاهایی از بدنه‌های شهری در عین سادگی و با استفاده از رنگ و

تصویر ۲ و ۱. به خدمت گرفتن عنصر طبیعت برای تجلی مذهب در شهر دهلی و بنارس. عکس: گوران عرفانی، ۱۳۹۱.

Fig 1,2. Applying the nature element for the appearance of religion in Dehli & varanasi City. Photo: Gouran Erfani, 2012.

تصویر ۳. معبد دیواری در منطقه زاغه نشین شهر احمدآباد. عکس: فرنوش مخلص، ۱۳۹۱.

Fig 3. A wall temple in slum dweller region of Ahmadabad City.
Source: The author's archive- 2012

تصویر ۴ و ۵. خدای رودخانه گنگ در بدنه محله مسکونی در شهر بنارس.
عکس: فرنوش مخلص، ۱۳۹۱.

Fig 4 & 5 . God of Gang River inside the residential area of BenarsCity.
Source: The author's archive -2012

جشن کریشنا در معبد کریشنا

نمادین بودن فضاهای مذهبی و تأمین فرصتهایی برای مردم و عملکردهای مذهبی آنان دو اصل مهم در تداوم سنتها و به ویژه در خلق هنرهای شهری موقت و مردمی است. تأثیرگذاری جشن کریشنا نیز مانند جشن شیوا است. با این تفاوت که مدیریت این جشن آیینی و مکان برگزاری آن در محدوده مشخصی از شهر است که با حریم خاص تعریف می‌شود. هنرنمایی و خلق آثار هنری موقت در این جشن نیز در منطقه خاصی از شهر اتفاق می‌افتد. در جشن تولد خدای کریشنا، مسیری تا داخل معبد را با نوارهای گل، آذین کرده، و بعد از اجرای موسیقی و رقص‌های آیینی، با تشکیل هرم انسانی کوزه‌ای پر از ماست را به یاد کریشنا می‌شکنند و ماست ریخته شده را متبرک می‌دانند. آنچه مهم است در هر دو جشن، هنر شهری موقتی به وجود می‌آید که روایتگر اعتقادات و آیین‌های کهن مذهبی مردم است. استفاده از رنگ، تمثیل‌سازی و نمایش‌های اسطوره‌ای دینی در این جشن، هویتی جاودانه به خود می‌گیرد و در زمان‌های موقت با زنده‌شدن شهر، به اجرا در می‌آید (تصویر ۸ و ۹).

تصویر ۶. جشن شیوا (میوار فستیوال) در حاشیه رودخانه شهر ادیپور.

عکس: فرنوش مخلص، ۱۳۹۱.

Fig 6. Shiva Celebration (Mivar Festival) in the bank of the river of Edipour City. Source: The author's archive-2012

تصویر ۷. جشن شیوا (میوار فستیوال) در حاشیه رودخانه شهر ادیپور. عکس: احسان دیزانی، ۱۳۹۱.

Fig 7. Shiva Celebration (Mivar Festival) in the bank of the river of Edipour City. Source: Ehsan Dizani-2012

تصویر ۸. آذین کردن معبد کریشنا با پارچه‌های رنگی و گل برای جشن سالیانه کریشنا در شهر جیپور. عکس: گوران عرفانی، ۱۳۹۱.

Fig 8. Decorating Krishna Temple with coloured cloth and flowers for annual Krishna Festival in Jipour City. Photo: Goran Erfani, 2012.

تصویر ۹. آذین کردن ورودی معبد کریشنا با گل برای جشن سالیانه کریشنا در شهر جیپور. عکس: فرنوش مخلص، ۱۳۹۱.

Fig 9. Decorating entrance of Krishna Temple for annual Krishna Festival in Jipour City. Photo: Farnoosh Mkhless, 2012.

نتیجه گیری

نظام غنی و پیچیده شهرهای مذهبی هند از هزاران فعالیت مردمی و مذهبی سر برآورده و به عنوان زبان مشترک الگوهای شهرهای هند قدرت خلق سیمای شهری را پیدا کرده، طوری که از عادی‌ترین فعالیت‌های مردمی تا پیچیده‌ترین آنها را به وجود آورده است. ویژگی‌های هنر شهری در جوامع مدرن امروزه تغییر کرده، اما در کشور هند، ویژگی‌های کیفی این هنر، و ابعاد و مقیاس‌های مختلف آن برابر کمیت‌های شهری، حفظ شده و در قالب هویت سنتی - آیینی شهرهای هند استمرار یافته است. براساس مشاهده و بررسی نمونه‌های این مقاله، هنر شهری هند، اغلب توسط گروه‌های مردمی و انجمن‌های دینی تولید می‌شود، از جنبه آیینی و موقتی برخوردار است و در زمان مشخصی صورت می‌گیرد. هر کدام از این هنرها معرف آیین خاصی در هند بوده و در زمان تعریف شده، پاسخگوی بخشی از نیازهای فرهنگی و

آیینی جامعه خود است. براساس ایده‌ای از پیش طراحی شده، سازماندهی نمی‌شود، بلکه تابع سنت و فرهنگ حاکم بر آن است و تمامی آنها علاوه بر زیبایی که به محیط می‌دهند، جنبه کارکردی نیز دارند و در پی پاسخگویی به نیازها و اعتقادات جامعه، تعریف می‌شوند، هماهنگ با کارکرد، زیبایی مستقل و خاص خود را نیز دارند. هنر شهری هند، مناظر شهری متنوعی را در نقاط مختلف شهر به وجود آورده و هر کدام به عنوان سمبل و نقطه عطفی در سطح شهر ایفای نقش می‌کنند. بخش وسیعی از طرح‌های شهری اجرا شده در حوزه هنری و مذهبی هند براساس طرح و ایده‌ای خردگرا، طراحی و سیاست‌گذاری نشده، بلکه برآمده از فعالیت‌های خودجوش مردمی و بر پایه باورهای آنهاست. تمامی ساختمان‌های مذهبی، مجسمه‌ها و نمایش‌های آیینی نقش یک بیلپورد نمایشی از مذهب و فرهنگ را در بازه زمانی موقت و دائمی، ایفا می‌کنند. به طور کلی در هند، هنر شهری از مهم‌ترین اهداف منظر شهری به شمار می‌رود که با ترکیب هنر خیابانی و گرافیک، به بیان ابعاد اجتماعی، مذهبی و فرهنگی جامعه می‌پردازد. در عین تنوع و پویایی که به مناظر شهری می‌دهد، دولت هند نیز از منافع مالی زیادی در زمینه تبلیغات شهری ارزان بهره‌مند می‌شود. هنر شهری در هند، هرگز به صورت هنری صرفاً تزئینی و نمایشی مطرح نبوده و همواره آمیزه‌ای از هنر و مذهب و در ارتباط با زندگی و باورهای مردم شکل گرفته و تاکنون نیز تداوم داشته است.

جدول ۴. جمع‌بندی نمونه‌های موردی براساس فاکتورهای زمانی، مدیریتی و موضوعی در هنر شهری هند. مأخذ: فروش مخلص.

Table 4. Summing up the case studies on the basis of time, management and subject factors in urban art of India. Source: author.

ردیف	نمونه موردی / مقیاس اجرای هنر شهری	شهر	بازه زمانی	مدیریتی	موضوعی
۱	معابد body tree / محله‌ای	دهلی ادیپور	دائمی	خصوصی	هنر آیینی
۲	معبد دیواری / محله‌ای	دهلی جیبور ادیپور	دائمی	خصوصی	هنر آیینی
۳	«میوار» (جشن عروسی شیوا) / فرا منطقه‌ای	ادیپور	موقتی	عمومی	هنر نمایشی-آیینی
۴	جشن کریشنا در معبد کریشنا / فرا منطقه‌ای	جیبور	موقتی	عمومی	هنر نمایشی-آیینی

پی‌نوشت‌ها

۱. Street Art

۲. Visual Art

۳. Public Space

۴. محلی که احساس تعلق و خاطره داریم و معنای خاصی برای استفاده‌کنندگان دارد.

منابع

- بهشتی، سید محمد. ۱۳۸۹. هنر شهری، تبلور کیفیت در صورت شهر. مجله منظر، ۲ (۷): ۶۸-۶۹.
- پارسی، حمیدرضا. ۱۳۷۹. رابطه حیات مدنی با فضای شهر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- قلعه، رضا. ۱۳۸۹. هنر محیطی، بررسی تاریخی و نظری، مجله منظر، ۲ (۷): ۷۴-۷۵.
- مرادی، سلمان. ۱۳۸۶. هنر عمومی و تلفیق آن با فضای شهری، باغ نظر، ۴ (۷): ۸۱-۹۰.
- منصوری، سید امیر. ۱۳۸۹. هنر شهری. مجله منظر، ۲ (۷): ۴-۵.
- زی‌من‌کو، ولادیسلاو مستیلاوویچ. ۱۳۷۸. انسان دوستی و هنر. ت: جلال علوی‌نیا. تهران: انتشارات محور.

Reference List

- Beheshti, S. M. (2010). Urban Art, Crystallization of Quality in the City. *Manzar Maganine*, 2 (7): 68-69.
- Parsi, H. R. (2000). *Relation between Civil Life with City Space*. Tehran: University of Tehran.
- Ghaleh, R. (2010). Environmental Art. Historical and Theoretical Review. *Manzar Magazine*, 2 (7): 74-75.
- Moradi, S. (2007). General Art and its Combination with Urban Space. *Bagh- e Nazar*, 4 (7): 81-90 .
- Mansouri, S. A. (2010). Urban Art. *Manzar Magazine*, 2 (7): 4-5.
- Vladyslavmstylavnych, Z. (1999). *Humanitarianism and Art*. Translated by Alavinia, J. Tehran: Mehvar Publications.
- Casanovas, M. (1994). *Participate an Art in Public Places Strategy for Liverpool*. May 1994.
- Dalmia Y. (2002). *Contemporary Indian Art*. Mumbai: Marg Publications.
- Gupta, Sh. (1999). *Indian and Western Aesthetics*. New Delhi: D.K.Printworld.
- Milford, M. A. (1999). Intersections: Urban and Village Art in India. *Art Journal*, 58 (3): 22-30.
- Strike, Ch. & Rose, A. (2005). *Beautiful Losers: Contemporary Art and Street Culture*. New York: Distributed Art Publishers.

Urban Art Typology in the Urban View of India*

Farnoosh Mokhles**

Abstract

Definition of art is a specific form and shape of social consciousness and its aim is to reflect the reality correctly and multilaterally for the purpose of reaching the aim and loftiness which has passed a very tortuous and difficult way. What has caused evolution of urban arts is creating the pictures which have full resemblance to the reality, because they have public addresses and are seen in the paths of the city and daily passing of life. General art are meaningful activities that can be recalled as art. This art has been shaped in the city space with public investment or by persons and is paid attention by the public and it is appeared with a clear aim and in the form of general activities of the city. "Urban art" as an activity combined with urban space is the "environmental art" which shows different types of general art in close relation with the environment and people in connection with urban space. Each of the characteristics of these arts will be changed to some parts of visual culture of that environment during the time.

Urban art is an independent artistic style which is performed in the urban life and by artists in the city space. This street art with expressing the culture of a nation is used in visual arts, architecture and urban planning fields. Urban art in India is specified with the place which is the same general space of the city. It seems that the urban art in general spaces of India is dependent on its native and religious fields and this coordination with the field have caused giving identification to it. Merging different religions with different behaviors and customs forms the greatest and main part of social life in India. The most outstanding symbol of religious group is the statues and type of their stowing and their spatial formation which give them a meaning further than quantitative and decorative beauty and is revelation of the beliefs of people. Each one of these arts represents a special custom in India and is accountable for the cultural and ceremonial requirements of its society.

The main aim of this research is expressing religious and ceremonial fundamentals and meanings manifested in urban art of India which different ceremonial thoughts have manifested in them during their life time. It is tried to study the samples observed and selected in India and with considering the cultural and ceremonial instants therein, and to emphasize that the main aim and existing heritage in urban art of India has a root in ceremonial thoughts of the people of this country. Extensive association of people of India with the religions and cultures appeared therein meet spiritual and physical requirements of its inhabitants, and this matter has caused its survival and continuation during the time and characterizing it in form of a united collection of urban art. With the help of recognizing artistic structure of India in its urban aspect, one can find a correct category of performance and beauty aspects of this art in urban region of India.

Key words

Urban art, Public art, Environmental art, General spaces.

---

*. This article retrived from the research project of "the interplay of Indian and Iranian Art" and a field research trip, which was organised in 2012 by Nazar research center.

** . M. A in Landscape Architecture, University of Tehran. farnooshmokhles@ymail.com